

Journal of Social Sciences

İctimaiyat

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ictimaiyat>

Araştırma Makalesi • Research Article

YUSUF ATILGAN'IN ÖYKÜLERİNDE İZLEK

Theme in the Stories of Yusuf Atılgan

Hamdullah OKAY*

ORCID: 0000-0002-2313-3864

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 20 Nisan 2018

Düzeltilme tarihi: 28 Nisan 2018

Kabul tarihi: 23 Mayıs 2018

Anahtar Kelimeler:

Yusuf Atılgan, izlek, öykü, dönem, varoluşçuluk.

ÖZ

Yusuf Atılgan, Türk yazın tarihinde yazdığı romanlarla adını duyurmuş bir yazardır. Atılgan, pek çok yazarımız gibi roman vadisinde gezinmekle yetinmemiş, öykü alanında da ürün vermiştir. Atılgan'ın romanlarında işlediği yalnızlık, yabancılaşma, varoluş gibi izlekleri öykülerinde de görmekteyiz. İzlekler, eserin yazıldığı dönemle ve yazarla ilişkilidir. Mendilow'un deyişiyle çelik kancalarla devrinin ruhuna bağlı olan yazarların benzer temaları işlediği görülür. Aynı devirde yaşayan yazarların benzer temaları farklı yorumlayarak somutlaştırmaları onların özgünlüğünü imler. 1950 kuşağı yazarlarından biri olan Yusuf Atılgan, öykülerinde İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu karamsarlığı; aynı dönemde yaygınlaşan varoluşçuluk akımının etkisiyle ortaya çıkan intiharı, saçmalığı, yabancılaşmayı ve isyan gibi izlekleri özgünlükten ödün vermeden işlemiştir. Bu çalışmamızda amaç Yusuf Atılgan'ın *Bodur Minareden Öte* adlı öykü kitabındaki izlekleri belirleyip yazarın dönemin ruhunu yansıttığını ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: Yusuf Atılgan, izlek, öykü, dönem, varoluşçuluk.

ABSTRACT

Yusuf Atılgan is famous for his novels in history of Turkish literature. Atılgan produced not only novels like the other authors but also gave some examples in the story field. We see in his stories the themes of loneliness, alienation and existence that he works in his novels. The themes are related with the author and the time of the literary work. By the words of Mendilow, it is seen that the writers who are bound by spirit of the time with the steel hooks have worked on similar themes. Embodying and paraphrasing the similar themes in a different way by the authors living the same time highlights their originality. One of the authors of the 1950's, Yusuf Atılgan used without compromising the themes such as pessimism caused by the World War II, suicide, bullshit, alienation, and rebellion which have appeared under the influence of the existentialist movement that became widespread in the same period. The aim of this study is to identify the themes found in Yusuf Atılgan's story book called "Bodur Minareden Öte", and to indicate the spirit of the author's time.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 20 April 2018

Received in revised form 28 April 2018

Accepted 16 May 2018

Keywords: Yusuf Atılgan, theme, story, time, existentialist.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: hamdullah1293@alparlan.edu.tr

Giriş

Edebiyatımızda genelde romancı kimliği ile tanınan Yusuf Atılgan, romanları kadar etkili olmasa da hikâyeler de yazmıştır. İlk hikâye kitabı olan *Bodur Minareden Öte*'nin¹⁶ ilk baskısı 1960 yılında "a Dergisi" Yayınlarından, ikinci baskısı 1981 yılında Karacan Yayınları'ndan çıkmıştır. İkinci baskıda, ilkinde yer alan dokuz hikâyeye *Yük* isimli hikâyeye eklenmiştir. 1992 yılında *Eylemci* isimli Simavi Yayınları'ndan çıkan baskısında önceki baskılara ek olarak *Ağaç* ve *Eylemci* hikâyelerine de yer verilmiştir. 2000 yılında Atılgan'ın *Ekmek Elden Süt Memeden* isimli masal kitabıyla birleştirilerek YKY'den *Bütün Öyküleri* isimli çıkan kitabın son baskısı, yine aynı yayınevi tarafından 2002 yılında yapılmıştır.

"1950 kuşağının yenilikçi öykücülere, bir yandan kendilerinden önce gelen önemli öykücülere değerlendirirken, diğer yandan da 1950'li yılların sonuna doğru 'varoluşçuluk' felsefesinden ve gerçeküstülükten etkilenmişlerdir. Nitekim o yıllarda varoluşçu yazarlar olarak tanınan Albert Camus ve Jean-Paul Sartre'ın kitapları yayımlanmış, Kafka'nın öyküleri de yeni yeni Türkçeye çevrilmeye başlanmıştır. Dostoyevski de bu kuşağın öykücülere için önemli bir esin kaynağı haline gelmiştir." (Özata Dirlikyapan, 2007: 2). 1950 kuşağı öykücülerimizden Yusuf Atılgan bu varoluşçuluk rüzgârından ve psikolojiden büyük ölçüde etkilenmiştir. Danimarkalı filozof ve teolog Soren Kierkegaard'dan çeviriler yapan ve bitirme tezinde psikolojiye yer veren Yusuf Atılgan, 1959 yılında R. Görel'in Varlık'ta kendisi ile yaptığı söyleşide Camus, Sartre, Dostoyevski gibi yazarlardan etkilendiğini söyler (Görel,1959:55).

Varoluşçuluğun öncülerinden sayılan Kierkegaard, felsefesinde bireyi merkeze almıştır. Varoluşçu felsefede görülen kavramların çoğu öncül olarak Kierkegaard'da görülür: saçma, bunaltı, korku, kaygı, başkaldırı, umutsuzluk. *Bodur Minareden Öte* adlı öykü kitabında yer alan öykülerdeki temalar incelendiğinde bu kavramların öykülerin içine serpiştirildiğini rahatlıkla görmekteyiz.

Atılgan'ın Öykülerindeki İzlekler

Yalnızlık

Yalnızlık, insanların kalabalıklar içinde yalnızlaştığı çağımızın "önemli hastalıklarından biri"dir (Selçuk, 2001:76). Yalnızlık, Yusuf Atılgan'ın bu öykü kitabından önce kaleme aldığı *Aylak Adam* romanında da ön plana çıkan temalardan biridir. Atılgan'ın gerek romanlarında gerekse öykülerinde var olan yalnızlık; bireyin ailesinden, arkadaşlarından, akrabalarından uzakta, tek başına yaşaması biçiminde algılanmamalıdır. Onun öykülerindeki kahramanlar, hemcinslerine yabancılaşan ve "cehennem başkalarıdır." (Sartre, 2009: 62) düşüncesinde olan kişilerdir. KASABADAN bölümünde yer alan *Evdeki* öyküsünün kahramanı genç kız, annesiyle birlikte yaşamasına rağmen yalnızdır. Belki de bu yüzden yani yalnızlığını gidermek için kitapların dünyasına sığınır. Ne var ki kitaplar onun yalnızlığını alıp götürmek yerine daha da derinleştirir.

Saatlerin Tıkırtısı'nda büyük bir gözlem gücü olan anlatıcı, saatçinin dükkânının bulunduğu yeri tasvir ederken oradaki esnafın hiçbirini birbiriyle etkileşim halinde göstermez. Sadece bakkal kahveciye "iki çay bağıyor", bunu da anlatıcı, birini "kazıkliyakacak yine" (s.19) şeklinde değerlendirir. Saatçi, eşyle yatarken bile yalnızdır. Onun yalnızlığı okura şu cümlelerle hissettirilir:

"Oda karanlıktır. Yanında yatan karısının soluk alışverişinde bir değişiklik yok; uyumuş. Başını çevirip bakacak karısına. Sıkıntılı, acıyan bir bakış olacak bu. (Ne çabuk uyumuş.) Saatçi daha alçak bir sesle, kendi kendine anlatır gibi anlatacak: 'Burnu camda yassılmış. Dik dik baktım yüzüne. Neden? Ne bileyim. Şimdi pişmanım. Çağırıp konuşsaydım onunla diyorum.'" (s.17)

Günleri saatlerin tıkırtısı arasında geçen saatçi, hayatta kendisine en yakın olması gereken insanla yani karısıyla da iletişim kuramaz ve kendi kendine konuşarak yalnızlığı çevresindekilerden bir kopuş olarak yaşar.

Tutku öyküsünde Osman en evvel iki abisi tarafından annesi ile yalnız bırakılmıştır. Daha sonra adeta sözleşmişçesine köyün çocuklarından yetişkinine, ırgatından ağasına kadar herkes Osman'la alay

¹⁶ Bu çalışmamızda "Atılgan, Yusuf, *Bütün Öyküleri*, YKY Yayınları, İstanbul 2002" baskısı esas alınmıştır. Söz konusu kitaptan alınan alıntılarda sadece sayfa numaraları verilecektir.

ederek onu yalnızlığa, büyük bir özlemle baktığı bir buçuk trenin geçtiği demiryolunun ötesine kaçmaya zorlamaktadır. Ancak Osman yalnızlıktan ve yalnız olma düşüncesinden korkmaktadır: “Geceleri odasında yalnız olduğunu bilmek korkutuyor beni. Şimdi de öyle. Evde yalnız.” (s.31) Osman “mor çiçekli perdesi kıpırdamayan tek pencerenin ardındaki benim varlığımı biliyor” (s.25) dediği Hatçe ile yalnızlığını gidermek ister. Ancak Hatçe şehre gelin gitmeyi aklına koymuştur. Deli denerek ötekileştirilen Osman’a karşılık vermemiştir.

Fusun Akatlı’nın Yusuf Atılğan’da doruk nokta olarak gördüğü *Dedikodu* hikâyesinde (Akatlı, 2008: 17) yalnızlık hissi yoğun biçimde işlenmektedir. Burada üç kişinin bakış açısı ile ayrı ayrı değerlendirme şansımız oluyor olayları. Bu öyküde özellikle yalnız olan ve bunu şiddetle yaşayan Küçük Gelin’dir. Küçük Gelin’in penceresinden olayın anlatıldığı bölümde bu gelinin köydeki yalnızlığını çok net bir şekilde görmekteyiz. Küçük Gelin’in yalnızlığı kocası ile de geçmez; onu yalnızlıktan kurtaracak kişi İsmail’dir. İsmail de adam yaraladığı için hapis yatmaktadır. Şehirden gelen Küçük Gelin bir türlü Koca gelin, Fadimaba ve Nazife gibi köylü kadınlarla anlaşamaz. Küçük Gelin yaşadığı yalnızlığın farkındadır. Koca gelin, Fadimaba ve Nazife ise yaşadıkları yalnızlığı ayımsamazlar. Halbuki Fadimaba’nın yalnızlığı köyde kendine muhatap bulamayınca ölü Hatçedudu ile konuşacak kadar koyudur.

Kümesin Ötesi’ndeki tavuk, kendisine reva görülen bir gökyüzü parçasıyla yetinmeyip ötelere arzuladığı için kümesteki diğer dört tavuktan ve horozdan sosyal baskı görür. Bu mobbing, ötelere arzulayan tavuğu yalnızlaştırır da içindeki kaçma arzusunu söndürmeye yetmez: “*Duvarların ardında, o uçsuz bucaksız dünyada daha iyi tavuklar arasında, daha anlayışlı horozlarla geçecek günlerin özlemiyle doluyum. Bıktım burada. Kaçacağım.*” (s.36)

Yük öyküsünde eşini kaybettikten sonra “yalnızlığın, sorumsuzluğun rahatlığı”nı (s.52) yaşamak isteyen göçmen kuş, toplumsal baskılara dayanamayıp genç bir kuşla evlenir. *Yaşanmaz* öyküsünde hem öykü kahramanı anlatıcı hem de onu dayak yemekten kurtaran Ali tek göz bir odada yalnız yaşamaktadırlar. *Atılmış ve Çıkılmayan* öykülerindeki kahramanlar da tek göz bir odada yalnız yaşamaktadırlar. *Bodur Minarenden Öte*’de ise eşiyile uyuşmadığı için boşanan ve abisinin evinde kendini sığıntı olarak gören yalnız bir kahramanla karşılaşmaktayız. *Ağaç* öyküsünün kahramanı Öksüz Mehmet on üç yaşında hem yetim hem öksüz kalan bir yalnızdır. *Eylemci* öyküsündeki emekli öğretmen Emin Tınoğlu, ideoloji bataklığına saplanmış, duyu dünyası itibariyle benzeri olmayan bir yalnızdır. *Bodur Minarenden Öte*’deki hemen hemen tüm öykülerde yalnızlık izleği görülmektedir. Bu öykülerde yalnızlık izleği, “sırası yitip gurbet” (Korkmaz, 2009: 142) olarak karşımıza çıkar.

Kaçma Arzusu ve “Ala Geyik”in Çağrısı

Yaşadığı ortamda duygudaşlık kuracağı birini bulamayan bireyler içinde buldukları bungen ortamdan uzaklaşmak isterler. Modern insanın en büyük çıkmazlarından biri bu kaçışın hangi yöne doğru olacağı konusundaki kararsızlığıdır. Günümüzde modern yaşamın nimetlerinden azami derecede faydalanma arzusu taşıyan bireyler üst üste konulmuş kutu benzeri dairelerde yalnızlıklarını çoğaltarak yaşamaktadırlar. İnsan, kentnin daraltıcı etkisinden büyük bir korkuyla kaçmakla birlikte bu muazzam güçle çatışarak varlığını sürdürme gayreti göstermektedir. Söz konusu çatışmada dünyanın yengisini kabullenen insanın tek seçeneği kaçmaktır:

“Dünyayı yaratıcı bir dönüştürümlerle yeniden yorumlamak isteyen sanatçının varoluş amacı sayılabilecek bu çatışma, kaçışın yönü ve niteliğine göre değer kazanır. Merkezden çevreye ve çevreden merkeze yönelen kaçışlarda; birincisi daha çok mekânsal boyutlu dışa açılma girişimi olduğu halde, ikincisi, yol metaforu ile daima içsel ve düşsel yolculukları imler.” (Korkmaz, 2009: 138).

Yusuf Atılğan’ın “*ev içi yaşantıların ve aile çevresinin sert kalıpları içinden çıkmanın yolunu / yordamını arama çabası içerisinde*” (Karadeniz,2013:1832) olan öykü kahramanları kendilerine, topluma yabancılaştıkları ve güven sendromu yaşadıkları için içsel ve düşsel bir kaçıya işaret ederler. Onlar için mekânın genişliği ya da darlığı fazla bir anlam ifade etmez. Buldukları mekânlarda tutunacak bir dal ararlar öykü kahramanları. İntiharın eşliğinde olan *Bodur Minarenden Öte*’nin işsiz kahramanı uzaktan sevdiği kız sayesinde tutunacak bir dal bulmuş gibi olur. Ne yazık ki bu avuntu, “*Ala Geyik’in gizemli varlığı gibi, yaklaştıkça uzaklaşan ölümcül bir seraba dönüşür.*” (Korkmaz, 2009: 138).

Öykü kahramanının yaşadığı mutluluk sevdiği kızın öğrenimi için kenti terk etmesiyle birlikte psikolojik yıkıma dönüşür.

Atılğan'ın öykülerinde kaçış izleği, mekânsal boyutu aşarak içinde bulunulan sosyal statüden, ekonomik durumdan, toplumsal baskıdan kurtulma arzusu biçiminde de görülür. *Evdaki öyküsündeki genç kız kasabanın garip törelerinden ve başkaları ne der tasasından kurtulmak için kasabadan kaçmak ister: "Ana-kız değil, sanki yabancıyız. Sebebi ne bunun? Garip töreleriyle bu kasaba mı, başkaları ne der tasası mı?"* (s.14). Sonuç genç kızın umduğu gibi olmaz, çünkü bu garip töreli kasabadan kurtulmanın çaresi yok gibidir: *"Uyusam da bari düştü çıksam bu kasabadan. Olmuyor."*(s.15)

Dedikodu öyküsünde beş yaşına gelmesine rağmen hâlâ konuşamayan bir çocuğa bakıcılık yapan halanın sık sık söylediği türküdeki duruma (Köyden indim şehre, şaşırımdı birdenbire.) tamamen zıt olarak şehirden köye gelin giden bir kadının (Küçük Gelin) köydeki mutsuz hayatı ve can sıkıntılarını dedikodu yaparak gidermeye çalışan köylü kadınlar anlatılır. Öyküdeki Küçük Gelin salt başkaları sağlıklı bir cinsel yaşamlarının olduğuna inansın diye sabah erken saatte ocağı yakıp bacayı tütürür. O da bu yaşamdan kaçmak ister: *"Nereye olursa olsun; ille buradan kaçalım. Götür beni."* (s.47) Çıkılmayan öyküsünde içinde bulunduğu darboğazdan ve sevmediği işinden kaçıp kurtulmak ister öykü kahramanı: *"Rahatlık verici; sevmediği, alışamadığı işinden onu kurtaracak, bu toplumda kişinin özgür kalabilmesi için tek araç olarak düşündüğü paraydı bu. Yağlımsıymış, olsun. Temizi yağlısından değerli değildi onu. Yapacak tek şey onunla birlik buradan kaçabilmektir."* (s.65) Diğer kahramanlarda olduğu gibi bu öykünün kahramanı için de kaçış arzusu Ala Geyik'in gizemli varlığı gibi uzaklaşarak ölümcül bir seraba dönüşür.

Kimi öykülerde ise kaçış arzusu salt yeni yerler görme, yeni maceralar yaşama arzusuyla ilişkilendirilir. *Yük* öyküsündeki göçmen kuşun yolculuğu *"yeni bir yaşam, bir serüven kıpırtısı"* (s.51) şeklinde ifade edilir. Bu yönüyle göçmen kuşla Küçük Gelin arasında bir zıtlık vardır. *Saatlerin Tıkırtısı* hikâyesindeki anlatıcı da saat tamircisi de bulunduğu ortamdan memnun değildir. Her ikisi de yaşamlarına yeni bir renk katmak için kaçış yolu ararlar: *"Ben yakında saatçinin bir gün saatleri kurmayivereceğini biliyorum. Dükkândan fırlayacak, 'Saatlerin yapıldığı yere!' diye bağırarak."*(s.19)

Mor çiçekli perdesi kıpırdayan tek pencereye odaklanan Osman'da kaçış arzusu yaşanmaz. Çünkü onu köye bağlayan Hatçe vardır. Hatta Osman'ın dışarıya yani köy dışındaki mekânlara olumsuz baktığı da söylenebilir. Osman'ın iki abisi İzmir'e çalışmaya gitmiş ve Osman annesi ile birlikte yalnız kalmıştır. Hatçe şehre verilecek ve şehirli karısı olacaktır. Köye dışarıklı işçiler geldikten sonra Osman işsiz kalmıştır. (s.27)

Fabl niteliği taşıyan *Kümesin Ötesi* öyküsündeki tavuk yalnız bir gökyüzü parçasının görüldüğü daracık yerden sıkılmaktadır. Bu can sıkıntısı ile kanatlarını çırpıp yüksek duvarın üstüne çıkar. Yüksek duvarın üstüne çıktıktan sonra yaprakları dökülmüş kocaman ağaçlarla dolu bir bahçe görür. Bunu gördükten sonra karanlık dünyası bir anda aydınlanır: *"İçimde bir genişleme, yüreğimde hızlı bir çarpıntı başladı. Bizim yaşadığımızdan çok daha büyük bir avlu görüldü gözlerime."*(s.35) Ne yazık ki tavuğun bu macerası kısa sürer. Tavuk koca kafalı, tüylü bir hayvan dediği bir köpek tarafından ısırılır; ancak kadın onu kurtararak tekrar kümesine koyar. Daha önce de ifade edildiği gibi tavuk, bu felakete rağmen ötelere duyduğu özlemi yitirmez.

Ebeveyne Eleştiri

Yusuf Atılğan'ın ilk eseri 1959 yılında yayımlanan *Aylak Adam* isimli romanıdır. Bu romandan sonra *Bodur Minareden Öte* adlı öykü kitabı yayımlanmıştır. Dolayısıyla onun *Aylak Adam*'da dile getirdiği anne ve baba kavramları etrafında bu öykü kitabını değerlendirmek daha doğru olur. *Aylak Adam*'ın protagonistisi Bay C. annesine oldukça bağlı olmasına karşın babasına kin ve nefret beslemektedir. Romanda Bay C. babasına karşı duygularını şöyle ifade etmektedir:

"Onun hizmetçilerle düşüp kalktığını teyzem de bilirdi. Yakınmazdı. Sonraları onun bu eve nasıl dayandığına şaşmışımdır. Benim yüzümden mi, yoksa her gece babamın erkekliğinden pay aldığı için mi? Okuldan suratımda çürükler, tırnak yaraları ile döndüğüm günler babam, 'Görürsünüz, adam olmayacak bu çocuk,' derdi. Konuşmazdım. Sevinirdim. Babam adamsa ben olmayacaktım. 'Büyüyünce bıyık bırakmayacağım ' derdim kendi kendime."(Atılğan, 2004: 126)

Bay C. babasından o kadar nefret etmektedir ki onu hatırlatan her şeyden kurtulmak ister. Bu gaye ile babadan kalma evi bile satar. Ne yazık ki dağın en yüksek noktasına taş yuvarlamakla cezalandırılan Sisifos'un çaresizliğini yaşar Bay C. Babasına benzemekten korkan ve sürekli ondan kaçan Bay C. Sisifos gibi devamlı başa döner. Annesi Firdevs Hanım'a benzememek için çırpınan Aşk-ı Memnu'daki Bihter gibi Bay C.'nin yazgısı da tevarüs eder:

"Beyaz önlüklü bir kadın ona doğru koşup önünde duruyor. 'Ah!' diyor. 'Baban sandım seni. Sizin evde hizmetçiydim ben. Tıpkı baban gibisin. Bir bıyıkların eksik.' 'Defol, babama benzemem ben.' 'Niye kızılıyorsun? Babaya çekmek kötü bir şey mi? Yaman adamdı senin baban.' 'Defol. İstemiyorum.' 'İstesen de istemesen de onun gibisin sen. Bak nasıl bakıyorsun bacaklarıma.' 'Hayır, hayır sus!'" (Atılğan, 2004: 22)

Bay C. hayat kadınıyla birlikte olurken de bıyık ve bacak imgeleri etrafında şekillenen baba figürüne benzemekten büyük ürküntü duyar:

"Bir gece merdivenlerdeki çıtırtı biter bitmez, konuşmadan girdi. Üstüme atılışındaki çabukluk! Onun bilen, hoyrat dişiliği! Terleyen insan etinin şıkırtısı! Bıyıklar. Bıyıklar! Bacaklarına dokunmadım. İnan bana, dokunmadım! Ayrılınca, '—Babandan yamansın sen,' dedi. O zaman vurdum." (Atılğan, 2004: 128)

"Bodur Minareden Öte'deki öykülerde Yusuf Atılğan babalık imgesini Aylak Adam'da olduğu gibi bilince çıkararak vermez, onu bilinçaltında bırakır. Bir iki öyküde babadan söz eder gibi olur; ancak bundan vazgeçer: "İşten dönünce çiçekleri sulardı ilkin. Akşamları sofrayı o kurardı. Annesi'-Kızım benim, derdi. Bir tanedir.' Babası...Babasını geçiyordum. Kendinden küçük dört küçük kardeşi vardı." (s.76)

Bunun yanında *Evdeki* öyküsünde kahraman babasından hiç bahsetmemektedir. Sadece öykünün bir yerinde *"Babamı hiç bilmiyorum."* (s.13) der. Genç kızın kurduğu cümle analiz edildiğinde babadan hoşnut olmadığı ya da baba kavramının kızın duygu dünyasında bir karşılığının olmadığı söylenebilir. Nitekim "baba" kelimesi "hiç" ve "bilmiyorum" gibi iki olumsuz sözcükle birlikte kullanılmıştır. Cümlelerin oldukça kısa olması genç kızın babayla ilgili herhangi bir şey konuşmak istemediğini gösterir. *Tutku* öyküsünün kahramanı Deli Osman annesinden ve kendilerini bırakıp giden iki abisinden söz etmesine rağmen babasıyla ilgili tek kelime etmez. Bu suskunluk babaya karşı ilgisizlik olarak okunabilir. Babaya karşı *Aylak Adam* romanındakine benzer bir nefret Yaşanmaz öyküsünde karşımıza çıkmaktadır. Öykü kahramanını aşağılık kompleksine iten etkenlerin başında babanın olumsuz yaklaşımı gelmektedir. Öykü kahramanı babaya kızgınlığını şu cümlelerle açığa vurur: *"Kısa boyluyum ben. Bücürüm. 'Bacaksız' derdi babam, kızardım."* (s.58) Sonuç olarak şu denilebilir ki Atılğan'ın bu öykü kitabında baba imgesi çoğunlukla olumsuz şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu öykü kitabında anneye toplum tarafından biçilen rol *Evdeki* öyküsünde annenin kıza yönelttiği sorulardan rahatlıkla anlaşılabilir: *"Ne oturuyorsun ortalık süpürülecek. (...) Kız koca mı arıyorsun orada? (...) Yemek hazır."* (s.11). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu öyküde anne ortalığı süpüren, yemek hazırlayan ve kızını evlendirmenin yollarını arayan bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Belki de bu noktada başlamaktadır anne kız çatışması. *"On yıl önce annemi de severdim."*(s.11) diyen kahraman daha sonra;

"Kapı açıldı. Baktım annem. Sıkıldım. Ne işi var burada? Yanımda olmadı mı serinkanlı düşünüyorum; acıyorum ona. Yaşlı kadın, onun dünyası da bir türlü diyorum. Yanıma geldi mi tepem atıyor. Ayıpmış, umurumda değil."(s.12)

diyecek noktaya gelmektedir. Tabii ki bunda annenin ısrarcı tavrının ve kızın kasabadaki gelenekçi yapıya karşı çıkmasının da etkisi vardır: *"Ana-kız değil, sanki yabancıyız. Sebebi ne bunun? Garip töreleriyle bu kasaba mı, başkaları ne der tasası mı?"*(s.14) *Tutku* öyküsünde anne koruyucu özelliği ile karşımıza çıkar. Necip Ağa'nın oğlu Ekrem tarafından dövülen Osman'ı, annesi korur ve Ekrem'in aynı şeyi tekrarlamasına engel olmak için onu muhtara şikâyet eder. *Ağaç* öyküsünde Fatma'nın annesi, kızının evini dayayıp döşeyecek kadar kızına düşkün bir kadındır.

Hayatın Tekdüzeliliğinden Sıkılma: Bugün=Dün

Atılğan'ın hemen hemen tüm öykülerinde kahramanlar yaşadıkları hayatın tekdüzeliğinden ya örtük ya da açık bir şekilde şikâyet etmektedirler. Tabii ki bu tekdüzelik zengin, refah ve lüks içinde geçen bir hayattan sıkılma düzeyinde çıkmaz karşımıza. Daha çok yokluk merkezli bir tekdüzelikten şikâyet söz konusu bu hikâyelerde. *Saatlerin Tıkırtısı*'nda bu monotonluk saat tıkırtısı ile özdeşleştirilmiştir. Anlatıcı dünyanın düzeni gibi durmayan, değişmeyen tıkırtıdan şikâyetçidir. Ne var ki o bu düzenden çıkamaz, adeta zorunlu bir hal almıştır bu düzen:

"Her sabah dükkâna girdi mi ilk işi birer birer bu saatleri kurmaktır. İğrene iğrene yapar bu işi. Kurmayıverse olmaz mı? Olmaz? O zaman kendi kendisi olmaktan, saatçi olmaktan çıkar. Zorunludur bu. Nasıl her akşam eve gider, yemek yer, oturur, yatarsa bunu da yapacak. Pazar günlerinin dahi kurulu düzeni vardır."(s.19)

Dedikodu öyküsünde Küçük Gelin de hayatın tekdüzeliğinden şikâyet etmektedir. Küçük Gelin'e göre köydeki herkeste bu sıkıntı var:

"Kalkıp dükküne benzer yeni bir güne başlamakta ne yarar var? (s.43)

"Belki de herkes, her gün dükküne benzer uzun bir güne uyanıyor." (s.47)

Çıkılmayan öyküsünde kahraman yaşamın tekdüzeliğini kırmak için olağanüstü şeylerden medet ummaktadır. Eline o fırsat geçmesine rağmen o tekdüzeleşen yaşamdan kurtulamamaktadır:

"Hep olağanüstü şeyler düşünmüştü, yaşadığı düzenden kurtulmak için. Piyangolardan ummuştü. İşte beklediği geldi, ama kurtulamıyor. 'Belli bir yaşayış uygulamışlar bana. Görünmeyen bir giysi giydirmişler. Sıkıyor beni, çıkarıp atamıyorum.'"(s.68)

Bodur Minareden Öte öyküsünde Selahaddin Bey'in çenesinin düştüğünün anlatıldığı ironi yüklü şu cümleler öykü kitabında tekdüzelik üzerine yazılmış en dikkat çekici bölümü oluşturmaktadır:

"Selahaddin Bey'in küçücük çenesini yerine yerleştirdiler. Herkesin, günün tekdüze gidişindeki bu beklenmedik değişiklikten hoşnut, gülüşerek kendi yerlerine dağıldıkları, odanın bildik bungaluluğuna döndüğü zaman ben hala ona bakıyordum."(s.73)

Sessiz Başkaldırı: İntihar

İntihar, insanın sosyal ya da bireysel birtakım sorunlardan ötürü yaşamına son vermesi olarak tanımlanabilir. İnsanı intihara sürükleyen nedenler çeşitlilik arz etmektedir. Arkadaşlık ilişkilerinin zayıflaması, duygu paylaşımında bulunabilecek birinden yoksun olma, monoton bir yaşam sürdürme, yaşamını devam ettirebileceği bir iş bulamama, varoluşsal belirsizlikler, toplumsal kutuplaşmalar ve çatışmalar gibi problemler insanda umarsızlık, suçluluk, karamsarlık gibi duygular oluşturur. Bu problemlerle baş edemeyen insan, yavaş yavaş yaşamdan kopar ve yaşam onun nazarında anlamsızlaşır. Yaşamdan zevk alamayan ve toplumla bütünleşemeyen bireyler zamanla intihar etmekten başka bir şey düşünmezler. İntihar olgusu üzerine yapılan çalışmalar intihar vakalarında patolojik, psikolojik ve sosyolojik etmenlerin etkili olduğunu göstermektedir. İntihar vakalarını sosyolojik nedenler üzerinden açıklamaya çalışan Emile Durkheim'in intihar olgusuyla ilgili sınıflandırması şöyledir:

"20.yüzyılın en önemli intihar sosyoloğu Emile Durkheim, intiharın sosyolojik altyapısını belirlediği ünlü makalesinde intiharları Bencil, Özgeci, Anomik ve Kaderci olarak sınıflandırıyor. [...] Bencil-Özgeci intihar çeşidi, bireyin toplumla olan birleşimine (ya da birleşememesine) dayanır. Toplumla uzlaşamayıp dışarıda kalan bireylerin intiharını Bencil olarak değerlendirirken, tam aksine toplumla (ya da cemaatle) yoğun bir karşılık ilişkisi kurarak onun yararı için intiharı seçenleri Özgeci gruba dâhil eder." (Ünal, Aralık 2012: 24) Durkheim, anomik intiharları kargaşa ortamında bireyin yaşamının ters yüz edilmesi, kaderci (fatalist) intiharları ise aşırı kuralcılık sonucu bireyin bunalması nedenine bağlayarak açıklar. Fransız sosyolog Emile Durkheim'in tasnifine göre Atılğan'ın öykülerindeki intihar vakaları incelendiğinde "Bencil intihar" grubuna giren iki vakayla karşılaşılmaktadır. *Yaşanmaz*'daki kahraman çocukluğunda kendini asarak yaşamını söndüren birini görmüştür: "*Dili, gözleri dışarıda, sümüklü korkak.*"(s.58) Öykü kahramanı toplumun tüm kurumlarınca cenderede ezilmiştir. Aile içinde baba ona "*bücür*" deyip aşağılamış, mağaza sahibi ve bakkal mallarını yüksek fiyattan vererek kazıklamış, mesai arkadaşları "*sağ ayağın altı parmaklı*" diyerek okuldaki öğretmen ise "*sen başkasın filozof*" diyerek alay etmiştir. Oğuz Atay'ın toplum tarafından ötekileştirilen ve varoluşunu intihar ederek tanıttayan *Beyaz Mantolu Adam* öyküsünün karakteri gibi bu öykü karakteri

de yaşadığı yıkım karşısında intihar etmeyi tercih eder: “*Ama ben bugün vermiştim kararımı. Eve gidince kendimi öldürecektim.*”(s.58) Asarak yaşamına son vermeyi çirkin bulan kahraman anlatıcı “ağu” içerek ya da “bilek damarlarını keserek” intihar etmeyi düşünür. Ancak onu dayak yemekten kurtaran ve evine götürüp üstünü başını temizleyen Ali bir süreliğine bile olsa onu bu kararından vazgeçirir. Kahraman anlatıcıya göre Ali gibi temiz insanların “pisliğin içinde işi yoktu(r). “Bu düşünceyle Ali’yi öldüren kahraman anlatıcı “*Şimdi kendimi öldürebilirdim.*” diyerek intihara karar verir. Öykü karakterinin öldürme ve intihar edimlerini evrenle insan arasındaki uyumsuzlukla, dünyanın acımasızlığıyla ve yaşamın saçmalığıyla açıklaması Fransız yazar Sartre’ın bulantı kavramıyla örtüşmektedir. Sartre felsefesine göre bulantı;

“insan her şeyden önce, kendisini manasız bir varlık ve beyhude bir hayat karşısında bulmaktadır. Zira bu varlık yaratılmamıştır, hiçbir sebebe dayandırılmayacağı için de gereksiz, fazla ve saçmadır. Bu durum ile karşı karşıya gelme, insanda bir irkilme ve tikslenme hali vücuda getirir.” (Çelebi, 2014:70)

biçiminde ifade edilebilir ki Atılğan’ın öykü karakteri de anlamsız ve pis olarak nitelendirdiği bir dünyada yaşamayı reddeder ve intihar ederek dünyadaki tüm erklere başkaldırır. *Bodur Minareden Öte* öyküsündeki kahraman, karısından ayrılmış işsiz biridir. Kendini abisinin evinde sığıntı gibi gören öykü kahramanı denize atlayarak intihar etmeyi düşünür: “*Kendini öldürenlerin yaşamayı aşırı sevenler olduğunu düşünüyordum. Sonra bir gün ‘yarın’ diyebildim. Denizde olacaktı. Yanımdaki sığılığın yosunlu, sinsî sokulganlığında değil, ötelerin derinliğinde diyordum.*” (s.75) Ancak iki kez bu düşünceden son anda vazgeçer. “Üçüncü kere yarın” dediği gün bir genç kıza âşık olur ve tekrar vazgeçer canına kıymaktan. *Bodur Minareden Öte* öykü kitabında yer alan *Yaşanmaz* ve *Bodur Minareden Öte* öykülerinin karakterlerini *Küçük Şeyler*’de yer alan *Pandomima* öyküsünün başkarakterleri Pascal’ın ardılları olarak görmek mümkündür. Türk edebiyatında “*Küçük Şeyler (1892) kitabıyla küçük hikâyeye türünü başlat[an]*” (Okay, 2015: 73) Samipaşazade Sezai kitabının son öyküsü olan *Pandomima*’da âşık olduğu genç kızın evlenmesi üzerine intihar eden Pascal ismindeki bir tiyatro oyuncusunu anlatır. Modern öykücülüğümüzün başlangıcı sayılan *Küçük Şeyler*’de yer alan bu öykü kahramanı intihar konusunda arketip olarak değerlendirilmektedir. Pascal âşık olduğu Eftelya ismindeki kızın evlenmesiyle birlikte kendisini yaşama bağlayan tüm dayanakları yitirir ve intihar eder. *Bodur Minareden Öte*’nin işsiz karakteri genç kıza âşık olunca yaşamına son vermekten cayar. Yusuf Atılğan’ın öykülerinde varoluşsal bir yaklaşımla dünyayı yaşanmaya değer görmediği için saldırganlaşan ve kendisine yardım eden kişiyle birlikte kendi yaşamına da son veren karakterin yanında bir kızdan gelebilecek ufak bir işaretle ya da geçimini sağlayabileceği küçük bir işle intihardan vazgeçip yaşama tutunan karakterlerle de karşılaşılmaktadır.

Suç, Sapma ve Saldırganlık

Suç, “kanunun yasakladığı fiil, cürüm” (Doğan, 1996: 1001) olarak tanımlanır. Sapma ise toplumsal kuralları ihlal etme anlamına gelir ve cezai işlem gerektirmez. Çoğunlukla toplum sapma gösteren bireyleri ayıplayarak ya da dışlayarak cezalandırır. *Yaşanmaz* öyküsündeki öğretmenin öğrenciyle alay etmesi, esnafın yüksek fiyat biçerek insanları kandırması ve arkadaşlarla alay etme; *Evdeki* öyküsünde kız çocuğunun anneye karşı gelmesi; *Ağaç* öyküsünde tüm köylülerin ortak malı olan bir ağacın kesilmesi gibi olaylar Atılğan’ın öykülerinde karşımıza çıkan sapma örnekleridir. Öykülerde bu sapmaların toplum tarafından herhangi bir şekilde cezalandırılmadığı görülmektedir. Yusuf Atılğan’ın öykü kahramanları yaşamlarındaki tekdüzeliği kırmak, içinde buldukları kötü durumdan kurtulmak, ideolojilerini yaymak, ihtiraslarını tatmin etmek amacıyla suç işlemekten geri kalmazlar. Öykülerde şu suçlarla karşılaşmaktayız: hırsızlık, cinayet, sarkıntılık, çocuk istismarı. Sapma davranışlarda olduğu gibi suçlar da herhangi bir cezai karşılık bulmaz. İşlediği suçun cezasını çeken tek bir kahraman vardır: emekli öğretmen Emin Tınoğlu. Onu da kolluk kuvvetleri ya da yasalar değil yazar cezalandırır. Ülkücü olan ve komünist diye fişlediği insanların mekânlarını bombalayan Emin Tınoğlu, bir bankayı bombalayan iki “komünist” eylemciyi durdurmaya çalışırken yere düşer ve kafasını kaldırımın kıyasına çarparak ölür. Küçük kardeşi Habil’i öldüren ilk katil Kabil’den bu yana süregelen

cinayet olgusuna yazın dünyası ilgisiz kalmamış ve bunu izlek olarak sıklıkla işlemiştir. Daha çok polisiye romanlarda karşımıza çıkan bu olguya varoluşçu yazarlar da yer vermiştir:

“Cinayet varoluşçu yazında oldukça işlenmiş temlerden biridir. Sözelimi, Simone de Beauvoir’ın Konuk Kız’ında François rakibini, Jean Paul Sartre’in Sinekler’inde Oreste annesini, Kirli Eller’inde Hugo arkadaşını, Albert Camus’nün Yabancı’sında Meursaut bir Arabı öldürürler.” (Bezirci, 2003, s. 89).

Varoluşçu yazındaki cinayet teması Atılğan’ın roman ve hikâyelerinde de görülmektedir. *Yaşanmaz*’ın kahramanı kendisine yardım eden Ali’yi öldürür, sokakta yanından geçen kadına bakışlarıyla sarkıntılık eder. *Atılmış* öyküsünün tipik bir kleptomani olan kahramanı, manavın tezgâhından en iri elmayı aşırır ve onu fark edenleri tehdit ederek uzaklaşır. Bunu zevk için yapan kahraman elmayı yemez ve otların arasına fırlatır. *Çıkılmayan* da öykü kahramanı otomobil almak ve darboğazdan kurtulmak için şehirdeki yağmaya katılır ve bir marketten para çalar. Arkadaşlarının yağma olayından bahsedip şaka yollu kendisini de gördüklerini söylemeleri üzerine birden saldırganlaşır: *“Orospu çocuğu beni gördüğünü söylüyor.’ Bir yapışsa gırtlığına; sıkısa, sıkısa.”* (s.67) *Ağaç* öyküsünde Öksüz Memet, evini ısıtmak ve eşi Fatma’yla sıcak bir ortamda sevişebilmek için köylülerin kutsal bir anlam yüklediği ağacı bir gece keser. *Tutku* öyküsünün kahramanı Deli Osman Hatçe’nin abisi tarafından dövülür. Suça ilişkin sergilenen bu sahneler insanı ve toplumu anlama çabasıyla birlikte insandaki şiddetin kaynağını ortaya koymayı amaçlar. Nitekim *Yaşanmaz* öyküsünün *“yaşamı yaratamadığı için yoketmeye çalış[an]”* kahramanı açısından *“öldürmek, en ilkel düzeyde en büyük sarhoşluk, en büyük kendini doğrulama yolu olur.”* (Fromm,2016:27) Sarkıntılık ve çocuk istismarı suç teşkil etmesinin yanında cinsel saplantı olarak da kabul edildiği için *“Cinsellik”* başlığı altında değerlendirilecektir.

Yankısız Aşklar, Mutlu Evlilikler ve Cinsellik

Aşk ve cinsellik edebiyatın çok eskiye dayanan temaları arasında yer alır. Yusuf Atılğan, *Aylak Adam* romanında saplantılı bir cinsel yaşamı olan Bay C.’nin tensel haz odaklı aşklarını anlatmıştır. Yusuf Atılğan’ın romanlarında da öykülerinde de aşk maddidir, tenseldir. Öykülerindeki aşklar platonik olmaları yönüyle de dikkat çekmektedir. Bodur Minareden Öte, Tutku, Dedikodu öykülerinde platonik aşklar vardır. *Bodur Minareden Öte*’de öykü kahramanı genç kızı uzaktan sever. Tutku’da Osman Hatçe’yi büyük bir tutkuyla sever, ancak Hatçe bırakın Osman’ı sevmeyi adının Osman’la birlikte anılmasını bile hazmedemez. Öykülerdeki evliliklerin çoğu görücü usulüyle yapılmıştır. *Yük* ve *Ağaç* öykülerinde mutlu evliliklerle karşılaşırız:

“Bunca zaman bozulan yuvalarımızı birlikte yaptık, yavrular büyüttük, uçurduk. Sevişirdik. Zamanı geldiğinde her gün her gece sevişirdik.”(Yük, s.52)

“Bileğinden tutup kendine çekti Fatma’yı; sedire, yanına oturttu; uzun uzun öptü ağzından. Fatma da hoşlanıyordu böyle ağız ağıza öpüşmekten...” (Ağaç, s.86)

Dedikodu öyküsünde ise mutsuz bir evlilik vardır. İstanbul’dan köye gelin gelen Küçük Gelin, ilk doğumunda bebeğini kaybeder ve artık çocuk sahibi olamayacağını öğrenir. Kocası Hasan için eşinden ziyade bakkal dükkânı önem kazanmıştır: *“... alışverişin yalnız sabah-akşam yapıldığı günlerde bile dükkânı kapamaz. Varsa yoksa dükkân!”* (s.44) Küçük Gelin kocasından, dedikoducu köylü kadınlardan, köyün bungen atmosferinden kaçmak için evli ve çocuk sahibi İsmail’le kaçmayı bile düşünür:

“Beni çepeçevre kuşatan bu düşmanlıklardan bir o var kurtaracak. Hele bıraksınlar; köye gelsin, bir tenhada bulup söyleyecem. Acaba? Olmazsa yazarım. ‘Al, götür beni buradan, derim. Bir şeyini eksik etmem. Çocuklarına bendenmişler gibi bakarım.” (s.47)

Yusuf Atılğan’ın üç öyküsünde (Yük, Ağaç ve Eylemci) erotik sahnelere rastlanır. Atılğan bu sahne tasvirinde oldukça ölçülü davranır. Çağrışım değeri yüksek kelimeleri tercih eder bu tasvirlerde: *“Zamanı geldiğinde her gün her gece sevişirdik. Ayaklarını sınımsı basardı yere, kuyruğunu kaldırır, bırakırdı kendini, boynunu öper ısırırdım, uzun uzun, bağıra bağıra yapardık bu işi.”* (s.52) *Yük* öyküsünden alıntıladığımız parçada *“öper”, “ısırırdım”, “bağıra bağıra”* kelimeleri aynı bağlamda düşünüldüğünde cinsel haz çağrışımının yüksek olduğu görülür. *Ağaç* öyküsünde Fatma ile Öksüz

Mehmet'in sıcak yuvalarındaki sevişmeleri de aynı ölçülü tavırla, pornografinin sınırlarına yaklaşmadan aktarılmaktadır:

"Mehmet yorganı yatağın ayak ucuna itti; karısının boy gömleğini ve donunu çıkarıp yatağa yatırdı. Kendisi de soyunup karısına sarıldı. Çırılçıplak, uzun uzun, üst üste seviştiler. İnlmelerinin arasında ara sıra 'Oh kocacım, ellerine sağlık,' diyordu Fatma." (s.87

Eylemci öyküsünde emekli öğretmenler Emin Tinoğlu ile eşi Saide Tinoğlu'nun sevişme sahnesi aktarılmaktadır:

"Erkek sağına dönüp karısını kendine çekiyor, çökmüş, buruşuk ağızlar, birleşiyor. Az sonra yorganı ayak ucuna itip kadının üstüne çıkıyor. Kılları seyrekleşmiş ince bacaklarıyla, kıcıyla, bir türlü dikleşmemiş organıyla iğrenç bir (çiftleşme) cinsellik yansılama bu; anlaşılan bir gençliğe dönme özlemi..." (s.89)

Bu sahnenin aktarılış amacı Emin Tinoğlu'nun yaşına göre iğreti duran ihtiraslı yönünü ortaya koymaktır. "Buruşuk ağız", "dikleşmeyen organ", "pörsümüş et", sarkık memeler", "kıllı ince bacaklar" okurda tiksinti oluşturmaktadır.

*Bodur Minareden Öte'*deki öykülerde parafil (cinsel sapkınlık) çeşitlerinden frottörizm yani sürtünmecilik ve pedofili (sübyancılık) görülmektedir. Bu sapkınlıklar öykülerde oldukça örtük biçimde verilmektedir. *Tutku* öyküsünde Deli Osman küçükken dağ köylerinden gelen biri tarafından deve boncuğu verme vaadiyle kandırılmıştır. Köylü çocukların Osman'a bu durumu anımsatması Osman'da derin bir üzüntü oluşturmaktadır:

"Osman be, bir dizi deve boncuğuna kandırılmışlar seni ha? Derlerdi. Bağıra bağıra ağlardım. Bana bir dizi gök boncuğu vereni unuttum. Çocuklar unutmuyorlar. — İstersen veririm sana bunları; ama burda değil. Gel hele! demişti." (s.24)

Eylemci öyküsünün kahramanı emekli öğretmen ülkücü Emin Tinoğlu'nda hem pedofili hem de frottörizm (sürtünmecilik) saplantısı bulunmaktadır:

"Sonraları atandığımız okullarda, özellikle yöneticiyken odasında öğrenci kızları kucağına oturtup sevmeleri. Gençleri Türkcülük, ülkücülük konusuna çekmek için çalışmalarımız." (s.89)

"Kadıköy'de bindiği otobüste ortalara doğru yürüyüp bir genç kadının arkasında durdu. Sıkışıklıktan otobüs sarsıldıkça kadının kıcına yaslanıyordu. Az sonra kadın dürtüp dik dik baktı; şaşırılmış gibiydi. Bir genç olsaydı söverdi belki." (s.90)

Evdeki öyküsündeki genç kız da "çirkin olarak gördüğü, değerlendirdiği 'dayı oğlu'na sürtünerek tatmin olma denemesinden daha ileriye git[mez]." (Lekesiz, 1999: 331) Jale Özata Dirlikiyapan "*Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*" adlı doktora çalışmasının "Cinsellik" alt başlıklı bölümünde;

"...Yusuf Atılğan'ın öykülerinde cinsellik 'pis' ve 'iğrenç'tir. Kasabada annesiyle birlikte yaşayan ve bütün baskılara rağmen evlenmek istemeyen genç kız, derslerine yardım ettiği ergen çocukla birlikteyken şöyle düşünür: 'Şimdi kalksam, arkasına geçsem, kitaba eğilsem, göğsümü bastırsam. Kıpırdamıyorum. Ağır bir hava var odada. [...] bir tiksinti, bir bulantı kabarıyor içimde. Kendimden öğreniyorum. (s.14)"

tespitinde bulunmaktadır. Dedikodu öyküsündeki Küçük geline göre de cinsellik pis ve iğrençtir: "o yapış yapış, gerçek kirlenme", "yapışkanlık", "irin gibi" ve "iğrenç yarım geceler" (s.43-44). Jale Dirlikiyapan'ın tespitini yaparken "Yusuf Atılğan'ın öykülerinde" diyerek genelleme yapmasına katılmak mümkün görünmemektedir. Çünkü Yusuf Atılğan'ın Ağaç ve Yük öykülerinde cinsellik, bu öykülerden daha önce yapılan alıntılardan da anlaşılacağı üzere tensel uyuma dayalı ve sağlıklı bir biçimde yürümektedir.

Yoksulluk ve İşsizlik

Romanlarında tam anlamıyla varsıl sayılmasalar da geçim dertleri olmayan (Bay C. ve Zebercet) insanları anlatan Yusuf Atılğan, öykülerinin kapılarını kıt kanaat geçinen küçük insanlara açmıştır. *Evdeki* öyküsündeki anne ve kız, babadan kalan bağ ve tarla sayesinde pek maddi sıkıntı çekmemektedirler. *Saatların Tıkırtısı*'ndaki saatçinin ekonomik durumuyla ilgili pek bilgi verilmez. Ancak metindeki suskullardan, satır aralarından bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Saatçinin dükkânını tasvir ederken anlatıcının kullandığı "daracıklı", "içi karanlık", "tabandaki tahta yarıklar"

benzeri niteleyici sözler saatçinin yoksul biri olduğunu imler. *Tutku* öyküsünün kahramanı Deli Osman, iki abisi onları terk ettikten sonra yaşlı anasıyla kalan yoksul bir köylüdür. Zar zor geçinebilen Osman, dışarıklı işçilerin gelmesiyle de hepten işsiz kalır. Osman'ın yaşlı anası "ağa evlerinde bayram badanasına gider; çapaya, üzüm kesmeye, pamuk toplamaya gider." (s.24) Ana oğul en büyük hayalleri "sağlır bir manda" almaktır. *Yaşanmaz*'daki kahraman aylıklı bir işte çalışan yoksul biridir. *Atılmış*'ta işten çıkarılan ve iş arayan biriyle karşı karşıyayız. *Çıkılmayan*'da batağından çıkmaya çalışan, hayallerini bir otomobilin süslediği yoksul bir memurun umarsız çırpınışı anlatılmaktadır. *Eylemci* öyküsü hariç diğer öykülerde de yoksul ve işsiz tiplerle karşılaşmaktayız.

Sözün Bittiği Yer: Toplumsal Anomi (Kargaşa)

Bir toplumu ayakta tutan en önemli şey toplum fertleri arasındaki ülkü birliğidir ve birlikte yaşama çabasıdır. Anomi yani kargaşa birlikte yaşama çabasını yitiren toplumların sonunu hazırlar. Yusuf Atılgan'ın *Çıkılmayan* ve *Eylemci* öyküleri bu açıdan oldukça dikkat çekicidir. *Çıkılmayan* öyküsünde bir yağma olayı aktarılmaktadır. Atılgan'ın kurgusal düzleme aktardığı bu olayın 6-7 Eylül 1955 yağması olma ihtimali oldukça yüksektir. Öykü kitabının yayınlanmasından beş yıl önce gerçekleşen bu yağma olayında Rumlar başta olmak üzere tüm azınlıklara ait ev ve işyerleri tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır. Resmi rakamlara göre 5300'e yakın bina saldırıya uğramış, 11 kişi yaşamını yitirmiş, 30 kişi yaralanmıştır (Hür, 2015). Yusuf Atılgan, yağma olayına karışan öykü kahramanının gergin, korkulu, ihtiraslı vaziyetiyle o dönem toplumunun hastalıklı yapısını başarılı biçimde verir. Öyküde yağma olayı çok kısa bir sahne teşkil eder. Buna rağmen Atılgan sözün bittiği yerde susarak da çok şey anlatılabileceğini gösterir adeta. Her yazar az ya da çok yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve kültürel ortamından etkilenir ve dönemin ruhunu eserlerinde vermeye çalışır. Türkiye Komünist Partisi'ne üye olan Yusuf Atılgan'ın aktif yazarlık yaptığı yıllarda edebiyatımızda şöyle bir yönseme vardır:

"1960'lı yıllar Türk romanında farklı ideolojik anlayışların daha belirgin olarak yer almaya başladığı, özellikle 1960'lı yılların ortasından itibaren üniversitelerde ve tüm kamu kurumları ile sivil toplum örgütlerinde hâkim sol ve sosyalist düşüncenin karşısına farklı düşüncelerin de çıkması, bunun demokratik serbestlik içinde gittikçe çatışmalara dönmesi, grupların kendi içinde mesajlarını anlatmak için sanat ve edebiyatı kullanmaya çalışmaları, 1980'e kadar temposu artarak gelişen yaygın bir eğilim haline gelmiştir." (Yalçın, 2005: 551)

Yusuf Atılgan da bu yönsemeyle, Gergedan dergisinin Mart 1987 tarihli 1. sayısında yayınlanan *Eylemci* öyküsünde darbe dönemlerinde ülkemizde görülen ideolojik bağnazlıkları, buna bağlı olarak oluşan şiddet sarmalını anlatır. Bu öyküdeki kişiler "*nefretle ideoloji arasındaki ince çizginin ayrımını*" (Eronat, 2010: 85) bilmeyen tiplerdir. Ülkücü emekli öğretmen Emin Tinoğlu, tanımadığı insanların işyerlerini sırf dükkân isimlerinin sol çevreleri anımsatması yüzünden bombalar. Beri taraftan solcu gençler bir bankayı bombalarlar. Yazar, okurun tüm öfkesini Emin Tinoğlu'na yönlendirir. Emin Tinoğlu'nun soyadı bile insanda "önemsizlik, bilgisizlik, yokluk" çağrışımı yapar.

Yabancılaşma

Yabancılaşma ve varoluşçuluk koşut iki kavramdır. Varoluşçuluk "*modern dünyadaki insanın yalnızlığından, yabancılaşma duygusundan ve en önemlisi de ölümle hesaplaşmasından doğmuştur.*" (Kurt, 2007: 6). Yabancılaşma ise modernizm ile birlikte ortaya çıkan varoluşçuluğun bir uzantısıdır. Ahmet Cevizci *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde yabancılaşma kavramını;

"1.Özgün anlamı içinde bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem ya da gelişme.5. Benin kendi özünden uzaklaşmasıyla, kendisine ve eylemlerine nesnel bir biçimde, sanki bir ustanın elinden çıkmış bir nesneye bakarcasına yaklaşmasıyla belirlenen bilinç hali."

biçiminde tanımlar. Yazın açısından bakıldığında İnsanın yabancılaşmasının modern anlatılarda temel sorunsal haline getirildiği görülmektedir. Yıldız Ecevit "*20. yüzyıl edebiyatı, çok katmanlı bir yabancılaşmalar evrenini resimler bize; insan-toplum, insan-doğa, insan-tinsellik arasında yaşanan bu kopuşu ya da madde-ruh, akıl-duygu boyutları arasında oluşan aşılmaz 'yabancılaşma' uçurumunu*

metnin ana izleği yapar.” (Ecevit, 2013: 43) diyerek bu yönsemeyi özetler. Bireyin yabancılaşmasını metnin merkezine yerleştiren yazarlar dışarıdan gelebilecek izlenimleri en aza indirgemek ve bunun sayesinde kahramanlarının ruhsal durumlarına daha fazla eğilme imkânı bulmak için çoğunlukla kahramanlarını toplumdaki izole etme yöntemini tercih etmişlerdir. Varoluşçu akımdan etkilendiği bilinen Yusuf Atılgan’ın öykülerinde yabancılaşma teması da yoğun biçimde işlenmiştir. Onun öykülerinde insan-toplum arasındaki kopuşla birlikte başlar yabancılaşma. Atılgan’ın öykü kahramanlarının yabancılaşmasını tetikleyen ana etmenler yoksulluk, yalnızlık ve sevgisizliktir. Kuralsızlık, anlamsızlık ve dışlanmışlık da beraberinde yabancılaşmayı getirir. Hemen hemen tüm kahramanların ya annesiz ya da babasız oluşu, akraba bağlarının neredeyse hiç olmayışı, iş arkadaşları tarafından küçük düşürülmeleri, toplumsal düzenin sarsılması onları kendi kabuğuna hapsedmiştir.

Evdeki öyküsündeki anlatıcı genç kız “On yıl önce annemi de severdim. Hem böyle kasabanın insanlarından korkmazdım. Ben de onlar gibiydim.”(s.11) diyerek yaşadığı toplumdaki kopuşunu, topluma yabancılaşmasını ortaya koyar. Genç kızın yabancılaşmasında kasabanın töreleri kadar okuduğu kitaplar da etkili olmuştur. Kitaplarda anlatılan yaşama, yaşanılan arasındaki uçurum genç kızı annesine, çevresine, topluma yabancılaştırır: “Yoksa bütün dünya böyle mi? Kitapların dediği yalan mı?” (s.12)

Tutku öyküsündeki Osman köydeki çocuklar, ırgatlar, ağalar ve sevdiği kız tarafından alaya alınarak, “deli” denerek dışlanmışlardır. Kumesin Ötesi’ndeki tavuk, öteleri merak ettiği ve kendilerine yem veren kadına yakınlaştığı için kümesteki horoz ve dört tavuk tarafından dışlanır: “Aralarında gıdıklıyorlar. Benden uzak duruyorlar. Horoz üstüme atlayıp başımdan tüyleri yoluyor. ‘Pis tavuk’ diyor. ‘Kadının avucundan yem yedin diye kendini bir bok mu sanıyorsun?’” (s.34) Dedikodu öyküsünde Küçük Gelin; eşinden, köydeki kadınlardan, yaşamından bunalmıştır: “Neden herkes bana düşman?” (s.46) Yaşadığı çevreye yabancılaşan Küçük Gelin o kadar çaresiz kalmıştır ki ölümü arzular: “Yatsam, kalksam!”(s.46).

Yaşanmaz yabancılaşma temasının en yoğun işlendiği öyküdür. Öykü kahramanı intiharın kıyısında gezinir. Yaşadığı topluma yabancılaşan öykü kahramanı “Bütün dünya bana bir yaşama borçlu.” (s.58) diyerek yaşadığı bunalımdan tüm insanları sorumlu tutar.

Martin Heidegger’e göre insanoğlu dünyaya fırlatılmıştır. Daha doğduğumuz yani dünyaya fırlatıldığımız andan itibaren seçebilme özgürlüğümüz yadsınarak belli bir yaşam dayatılır bize. Sartre ise insanın yol gösterici hiçbir işaret olmadan dünyaya atıldığını savunur. Atılgan’ın *Çıkılmayan* öyküsündeki kahraman deliliğin kıyılarında dolaşan tipik bir egzistansiyalisttir. Kendisi için düzenlemiş bir yaşamı sürdürmesi gerektiğini düşünür bu öykü kahramanı. Çoğu varoluşçu gibi o da pasif bir tavır alır yaşama karşı: “Yok, dedi yüksek sesle, yok! Bir çıkar yol bulamıyorum. İstedğim gibi değil, benim için düzenlenmiş yaşayışı sürmem gerek.” (s.69) Atılgan’ın öykü kitabındaki *Yaşanmaz*, *Atılmış* ve *Çıkılmayan* öyküleri hem isim hem de içerik düzleminde varoluşçu felsefeyle ilintilidir. Her üç öykü isminde de “edilgen” bir yapı söz konusudur: Yaşa(n)maz, At(ıl)mış ve Çık(ıl)mayan. Varoluşçu felsefeye göre yaşam, irademiz olmadan önümüze konmuştur. İnsan olarak üzerimize düşen edilgen bir tavırla bu yaşamı sürdürmemizdir.

Yük öyküsündeki göçmen kuş da “Kurtuluş yoktu. Binlerce soydaşım arasından niye beni seçmişti bilmiyordum; ama seçildiğim belliydi, ben taşıyacaktım bu yükü. Konuştukça daha da ağırlaşıyordu sanki. Yuvalarını, eşlerini anlatıyordu.” (s.53) diyerek kendi fikri sorulmadan seçilmiş olmasına karşı çıkar.

Sonuç

Yusuf Atılgan 1950’li yıllarda yazmaya başlar. 1950 yılı Cumhuriyet Halk Partisi’nin yirmi yedi yıllık iktidarını Demokrat Parti iktidarına bırakmak zorunda kaldığı tarihsel bir dönemdir. Dünyada soğuk savaş rüzgârlarının estiği bu dönemde Amerikan’ın Rus tehdidine karşı ekonomik açıdan zayıf ülkelere yaptığı yardımlardan ülkemiz de nasibini alır. Yapılan parasal yardımlarla birlikte yaşanan göreceli ekonomik rahatlık, makineleşme ve ulaşım olanaklarının artışıyla birlikte köylülerin şehre akın etmesi toplumsal birtakım aksaklıklara neden olmuştur. Köyden kente göç eden ülke insanının uyumsuzluğu, fabrikaların artışıyla birlikte ortaya çıkan işçi sorunları, gecekondulaşma, çevre kirliliği, ideolojik kamplaşmalar bu aksaklıkların birkaçıdır. Devrine sıkı sıkıya bağlı bir yazar olan Atılgan

ülkeminin yaşadığı modernleşme serüvenini fiyktif dünyanın olanaklarından faydalanarak gözler önüne sermiştir.

Modernleşme serüvenimizdeki aksaklıklarla birlikte 1950 kuşağını büyük ölçüde etkileyen varoluşçuluk akımı da yabancılaşma, bunalım, kaçma, yaşamın anlamsızlığı gibi temaların işlenmesi açısından Atılğan'ın öykücülüğünde önemli damar olarak belirlemektedir.

Öykü unsurlarını harç gibi bir arada tutan temanın yorumlanıp somutlaştırılması yazarı diğer yazarlardan ayıran önemli alametifarikalardan biridir. Yusuf Atılğan yaşadığı dönemdeki toplumsal kargaşayı, ideolojik bağnazlıkları, dar mekânlara tıklıp kalan bireylerin yalnızlığını, tekdüze yaşamın ağırlığını kaldıramayan ve kaçış umuduyla sürekli denemeler yapan ancak sürekli aynı noktaya dönen modern Sisifos'ların çaresizliğini özlü biçimde ortaya koymaktadır. Bireyi merkeze alarak modern insanın en temel sorunlarına odaklanması Yusuf Atılğan'ın zamanı aşan bir yazar olmasına katkıda bulunmuştur.

Kısa ancak yoğun öyküleriyle ülkemizde modern öykü serüveninin önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul gören Atılğan'ın, tanık olduğu olaylardan hareketle yazdığı *Eylemci* öyküsünde ideolojik yaklaşımından ötürü kinaye mesafesini koruyamadığı görülmektedir. Bu yanlı yaklaşım, başarılı yazarın hanesine eksi olarak eklenebilir.

Kaynakça

- Akatlı, F. (2008). *Öykülerde Dünyalar*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Atılğan, Y.(2002). *Bütün Öyküleri*, İstanbul: YKY Yayınları.
- Atılğan, Y.(2004). *Aylak Adam*, İstanbul: YKY Yayınları.
- Atılğan, Y.(2011). *Anayurt Oteli*, İstanbul: YKY Yayınları.
- Bezirci, A.(2003). *1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çelebi, V. (2014). "*Jean Paul Sartre'in Varoluşçuluk Düşüncesi*", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Volume 4 Issue 2 December.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Bahar Yayınları.
- Ecevit, Y. (2013). *Kurmaca Bir Dünyadan*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eronat, K. (2010). *Adalet Ağaoğlu İnsan ve Eser*, Ankara: Maya Akademi.
- Fromm, E. (2016). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, İstanbul: Payel Yayınları.
- Görel, R.(1959). "Yusuf Atılğan Anlatıyor", (Röportaj). *Varlık*. Yusuf Atılğan ' a Armağan : 55-59.
- Hür, A. (06.09.2015), 6-7 Eylül 1955 yağması ve 1964 sürgünleri, *Radikal*, 08.03.2017, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/6-7-eylul-1955-yagmasi-ve-1964-surgunleri-1428641/>
- Karadeniz, M. (Winter 2013), "*İshak Bağlamında Onat Kutlar'ın Öykücülüğü Ve 'Çatı' Öyküsünün Tahlili*", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 , p.1829-1838.
- Korkmaz, R. (Ed.). (2009), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (5.Baskı) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kurt, M.(2007). *1950 Sonrası Türk Edebiyatında Varoluşçu Felsefeden Etkilenen Yazarların Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Lekesiz, Ö.(1999). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, 3.C, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Okay, O. (2015). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, (5.Baskı), İstanbul: Dergah Yayınları.

Özata Dirlikyapan, J. (2007). Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı, Yayınlanmış Doktora tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sartre J.P. (2009). Gizli Oturum, Işık M.Noyan (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

Selçuk, K. (2001). Cemil Kavukçu ile 24 Saat, İstanbul: Etik Yayınları.

Ünal, A.(2012). Ölüyorum, Öyleyse Varım, Notos Kitap Yayınevi, Notos Öykü, sayı 37,Aralık 2012/6.

Yalçın, A. (2005). Siyasal ve Sosyal Değişimler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Ankara: Akçağ Yayınları.